

KÖNYVBÍRÁLAT — KÖNYVISMERTETÉS

V. G. BJELINSZKIJ »VÁLOGATOTT PEDAGÓGIAI MŰVEI«

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953)

A magyar pedagógiai közvélemény nagy várakozással tekintett a nagy orosz forradalmi-demokrata V. G. Bjelinszkij pedagógiai tanításainak magyar nyelven történő megjelenése elé.

A művet, melynek fordítása a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában 1953-ban megjelent, az Oroszországi Szovjet Föderatív Köztársaság Pedagógiai Tudományok Akadémiája Elméleti és Történeti Intézete készítette Bjelinszkij halálának 100. évfordulójára J. N. Medinszkij akadémikus szerkesztésében, M. F. Sabajeva előszavával.

Bjelinszkij pedagógiai tanításainak gyűjteménye orosz nyelven 1912-ben jelent meg. Az új, szovjet kiadás már a szovjet pedagógusok széleskörű érdeklődésének és magas igényeinek figyelembe vételével készült.

A nagy forradalmi-demokrata filozófus és kritikus, V. G. Bjelinszkij nemcsak az orosz, hanem az egyetemes pedagógiatörténetnek is egyik legkimagaslóbb alakja. A cári önkényuralom legsötétebb éveiben, I. Miklós uralkodása idején ő vetette meg az alapját Herczennel együtt annak az új, forradalmi-demokrata iránynak a pedagógiában, melyet a marxizmus-leninizmus tudományos alapján álló szovjetpedagógia méltán tart legértékesebb haladó hagyományának. Bjelinszkij előtt a haladó polgári pedagógia legkiválóbb képviselői sem voltak mentesek a konzervativizmus bizonyos elemeitől, hozzá képest még Rousseau nézetei is konzervatívok pl. a nőnevelés kérdésében. Bjelinszkij életének és tevékenységének idejében a nyugateurópai pedagógia legnagyobb tekintélye Herbart volt! Már a nevek egyszerű szembeállítására is utal a forradalmi-demokrata pedagógia eszmei fölényére a nyugateurópai pedagógiai irányokkal szemben. Bjelinszkij pedagógiai nézetei nemcsak eszmei alapjukat és tartalmukat tekintve voltak magasabbrendűek a leghaladóbb polgári pedagógiai irányoknál, hanem tömeghatásukban is. Egész pedagógusnemzedékek nevelkedtek népe és hazája forró szeretetével áthatott írásain. Amint a bevezető tanulmányban olvassuk »Bjelinszkij irodalmi tevékenységének következményeként új típusú irodalomtanárok tüntek fel Oroszországban. I. Sz. Akszakov rámutatott arra, hogy a kormányzósági városokban nincs egyetlen pedagógus sem, aki ne tudná könyv nélkül Bjelinszkij Gogolhoz írt levelét«.

A »Válogatott művek« nagy érdeme, hogy kitűnik belőle: Bjelinszkij nemcsak egyes pedagógiai kérdésekben vallott új, forradalmi nézeteket, hanem a forradalmi-demokratikus pedagógia egész rendszerét alapozta meg. A gyűjtemény összeállítói a következő négy főcím alatt foglalták össze Bjelinszkij pedagógiai tanításait: »A pedagógia, közoktatás és erkölcsi nevelés általános kérdései«, »Az oktatás és a tankönyvek tartalmáról és módszereiről«, »Gyermek- és ifjúkori olvasmányokról«, »Népi olvasmányul szánt könyvek«. Az egyes főfejezetekben belül a művek kronológikus sorrendben helyezkednek el. Az anyag ilyen elrendezése megkönnyíti az olvasó számára Bjelinszkij pedagógiai nézeteinek meghatározott rendszerben való áttekintését, sokoldalú tanulmányozását. M. F. Sabajeva rövid bevezető tanulmánya és a nagy gondossággal és alaposággal összeállított megjegyzések a kötet végén helyes képet adnak a pedagógus Bjelinszkijről. Kár, hogy a gyűjteményben nincsenek feltüntetve a cikkek megjelenésének dátumai, ami megkönnyítené a pedagógus olvasó számára a nagy kritikus ideológiai fejlődésének követését.

Bjelinszkij pedagógiai elméletének éppenúgy, mint társadalmi-filozófiai és esztétikai nézeteinek vezérfonala a *népiség elve*: olyan kultúráért, irodalomért és nevelésért harcol, amely megfelel az orosz nép érdekeinek és amelyben tükröződik annak minden nemes, előremutató nemzeti sajátossága. Már első nagy kritikai tanulmányában az »Irodalmi ábrándozásokban« azt a reményét fejezi ki, hogy létre fog jönni Oroszországban olyan társadalom, amelyben tükröződik, kifejeződik »a hatalmas orosz nép fizionómiája« és e társadalomnak hazai talajon, a nép saját munkájával megalkotott műveltsége lesz. A népiség elve Bjelinszkijnél nem jelent nemzeti korlátozottságot: a népiség az emberiség egyénisége, mivel »Nemzetek nélkül az emberiség holt, logikai absztrakció, tartalom nélküli szó, jelentés nélküli hang volna csupán« (87. o.) Az, hogy az egyes népek megismerik, kicserélik eredményeiket a kultúra, a tudomány területén, nem csökkenti a népiség jelentőségét. »Mert még akkor is, ha egy nép fejlődése más népek hatása alatt megy végbe, ez is sajátos, nemzeti módon történik«. (88. o.) Érdeklődni kell minden fontos kérdés iránt, amely más népeket foglalkoztat, de nálunk, magunkban és magunk körül kell keresni a mi kérdéseinket és azok megoldását. A népiség elvének hangoztatásakor Bjelinszkij kifejti annak forradalmi tartalmát, hangsúlyozza az orosz nép forradalmi, előremutató tulajdonságait. (Gogolhoz írt levele.) Óriási jelentőségű volt a népiség igazi, forradalmi tartalmának feltárása abban az időben, mikor a népelnemző cári kormány három főjelszava között is szerepelt a népiség: a széles paraszti tömegeket tudatlanságban és szolgaságban tartó patriarchális viszonyok konzerválása.

A másik jellemző vonása Bjelinszkij pedagógiai írásainak is az éles, elemző kritikai szellem, amellyel állást foglal a korábban uralkodó burzsoá pedagógiai és pszichológiai nézetekkel szemben, egyre jobban megközelítve a tudományos materialista álláspontot. Bírálja Locknak és a francia materialistáknak »tabula rasa« elméletét éppenúgy, mint az ösztönös fejlődés és ebből következő

»szabad nevelés« híveinek nézeteit és hangsúlyozza a nevelés aktív, vezetőszerpét a gyermek fejlődésében, de ugyanakkor szükségesnek tartja, hogy a nevelők tekintetbe vegyék a gyermek életkori sajátosságait. Pszichológiai felfogása materialista : az összes szellemi funkciókat az agy működésének tartja és rámutat a lelki folyamatok fiziológiai alapjára : »Az a lélektan, amely nem támaszkodik a fiziológiára épp oly alap nélküli, mint az olyan fiziológia, amely nem tud az anatómia létezéséről« (85. o.) Bjelinszkijtől távol állt azonban a mechanikus materialisták biológizmusa. Puskinról írott 9. cikkében világosan megmondja : »Az embert a természet alkotja, azonban a társadalom formálja és fejleszti« (89. o.). Éppen mert olyan nagy jelentőségűnek ismerte fel, a társadalom szerepét az egyes ember fejlődésében, könyörtelen élességgel tárta fel és ostromozta kora feudális-nemesi társadalmának árnyoldalait, káros hatását az ifjúság nevelésére. Alapvető kárát a korabeli nevelésnek abban látja Bjelinszkij, hogy minden eszközzel alantas, kispolgári erkölcsöt igyekeznek az ifjúságba oltani, melynek főtartalma : »szeresd önmagadat mindennél jobban a világon; siránkozzál, csak érdekből tégy jót, ne félj attól, hogy rosszat cselekszel, ha az egyszer hasznos neked!... Ha a világ hatalmasai között születted, hajtsd meg gerincedet, kígyóként másszál a tigrisek között, de vedd magad tigrisként a juhok közé, nyomj el mindenkit, igyál vért és könnyeket, homlokodat övezd babérkoszorúkkal; hátad hajoljon meg a megnemérdemelt megtiszteltetések és titulusok terhe alatt. Vidám és ragyogó lesz az életed; « (13. o.). A felnövekvő nemzedék politikai nevelésének célja pedig, hogy a pravoszlavizmus és az önkényuralom hű kiszolgálóit, a fennálló rend támaszait neveljék az ifjúságból. Ilyen a feudális-nemesi és burzsoá nevelés igazi tartalma, de ezt »nemes eszmékkel« kell eltakarni! Nem az a lényeges ebben a társadalomban, hogy az ember mi valójában, hanem minek látszik. Elkövetheti a legnagyobb társadalomellenes bűnököt, csak legyen meg az erkölcsösségnek, nemesszívűségnek látszata. Ezt a képmutatást szívják magukba a gyermekek az anyatejjel, ezt látják szüleiktől, erre neveli őket a cári korszak iskolája is. Bjelinszkij szenvedélyesen ostromozza ezt a nevelési rendszert és azért harcol, hogy az új nevelés ne csak külsőleg csiszolt »jólnevelt« embereket formáljon, hanem olyanokat, akik nemes eszményektől vezetve odaadóan tudnak harcolni a társadalmi rossz ellen, akiknél a szó és a tett nincs ellentétben egymással.

Az erkölcsi nevelés problémáin belül Bjelinszkij nagy figyelmet szentelt a családi nevelés és a nőnevelés kérdéseinek. Az új családnak a nemek egyenjogúságán, emberi méltóságának kölcsönös tiszteletbentartásán kell alapulnia. Meg kell szűnnie annak az állapotnak, hogy a leánynevelés egyetlen célja a férjhezmenés legyen. »Nálunk a szépnem csak a regényekben, elbeszélésekben, drámákban és elégiákban létezik — írja Bjelinszkij — a valóságban azonban négy kategóriára oszlik : kislányokra, menyasszonyokra, férjes asszonyokra és végül vénlányokra és öregasszonyokra. ... Az orosz lány nem nő... nem ember : ő nem más mint menyasszony Tizennyolcéves korától már kezdi érezni,

hogy ő — nem lánya szüleinek, nem szívük édes gyermeke, nem a család öröme és boldogsága, nem a szülők szemefénye, hanem nyomasztó teher, olyan áru, amely könnyen raktáron maradhat... (105. o.). Bjelinszkij és a többi forradalmi demokrata író műveinek legszebb lapjai közé tartoznak azok, amelyeken az új világ emberi méltóságára és önérzetére ébredt új nőalakját megrajzolják.

Az oktatás tartalmára és módszereire vonatkozó nézeteit Bjelinszkij a korabeli gyermekirodalom termékeinek és a tankönyveknek megbírálása kapcsán fejtette ki. Rendkívül nagy szerepet és jelentőséget tulajdonított az anyanyelv és irodalom tanításának, szenvedélyesen harcolt a jó gyermekirodalom megteremtéséért, magasszínvonalú esztétikai és pedagógiai követelményeket támasztva a gyermekek számára írott könyvekkel szemben.

Bjelinszkij nagy jelentőséget tulajdonított a széles néptömegek művelődésének. Ha nem is látta, mert az akkori társadalmi viszonyok közt nem is láthatta meg a történelmi fejlődés valódi mozgató erőit, hiszen a munkásosztály Oroszországban éppen hogy születőben volt s így az osztályharc lényegét a reakciós eszmék, nézetek elleni harcban látta, mégis az ő utópizmusa lényegesen különbözik a nyugati utópista-szocialistákétól. Nem felülről várta a társadalmi helyzet megváltozását, nem bízott abban, hogy az uralkodó osztályok képviselőit meg lehet győzni ennek szükségességéről. Ő a társadalmi átalakulás — forradalmi demokratikus átalakulás — útját a paraszti felkelésben és új demokratikus intelligencia kinevelésében látta. Ezért harcolt olyan következetesen és szenvedélyesen a népi művelődésért, irodalomért és az önkényuralom elleni forradalmi harcra képes új embertípus neveléséért. Forró hazaszeretete, humanizmusa, elvhűsége, tudományos és pedagógiai igényessége példaképpül kell, hogy szolgáljon az egész haladó világ nevelői számára.

Bjelinszkij »Válogatott pedagógiai művei«-nek magyar nyelven lehetővé vált tanulmányozását megnehezíti azonban az a körülmény, hogy ez a jelentős munka sem Bjelinszkijhez, sem az Akadémiai Kiadóhoz nem méltó gondatlan, sőt az eredeti szöveget sok helyen eltorzító fordításban látott napvilágot. A magyar kiadás szerkesztői előszava néhány általános megjegyzésre szorítkozik, nem méltatja Bjelinszkijnek, mint pedagógusnak jelentőségét a magyar pedagógusok számára s így nem indítja az olvasót műveinek elmélyült tanulmányozására.

A kiadó és a szerkesztő nyilvánvalóan elmulasztotta, a fordításnak az eredeti szöveggel való gondos összevetését, így történhetett meg, hogy mind a bevezető tanulmányban, mind a kiválogatott Bjelinszkij-szövegekben hemzsegnek a fordítási és sajtóhibák. Ezek olyan mennyiségűek, hogy nincs mód egy recenzió keretein belül oldalanként rámutatni. Ezen a kiadványon már nem lehet hibajegyzékkel segíteni. Az Akadémia Pedagógiai Állandó Bizottságának sokkal gondosabban és körültekintőbben kell az orosz és szovjet klaszszikusok műveinek fordítóit megválogatni és a fordítások hűségét és megbízhatóságát minden tekintetben ellenőriztetni. Ezt kívánja elsősorban olvasótáboruk érdeke, de az eredeti művek és szerzőik iránti tisztelet is. *Székely Endréné.*